

Şeytann Gör Demediği Umutsuz Bir Deha: Mihail Bulgakov

Yirminci yüzyılın en büyük yazarlarından olan Mihail Bulgakov, 15 Mayıs 1891'de Ukrayna/Kiev'de doğdu. Bulgakov, Kiev'deki İkinci Gimnazyum'dan mezun olduktan sonra Kiev Üniversitesinde tıp eğitimi aldı. 1916 yılında doktor olarak mezun oldu ve Birinci Dünya Savaşı sırasında cephe doktoru olarak görev yaptı. Cephedeki doktorluğu esnasında şahit olduğu hadiselerin yazarlığı üzerinde tesiri hayli büyüktür. Daha sonra, Rus İç Savaşı sırasında çeşitli sağlık kuruluşlarında çalıştı.

Edebiyata olan ilgisi ve yazma yeteneği onu Moskova'ya götürdü, burada gazeteci ve oyun yazarı olarak çalıştı. Ancak Bulgakov'un eserleri, dönemin Sovyet rejimi tarafından sık sık sansüre uğradı. Özellikle "Beyaz Muhafızlar" ve "Köpek Kalbi" gibi eserleri, siyasi ve sosyal eleştirileri nedeniyle yasaklandı.

Bulgakov'un en önemli eseri olan "Usta ve Margarita", Sovyet rejimi ve bürokrasisini hicvetmesiyle bilinir. Roman, ölümünden sonra, 1966-1967 yıllarında yayımlanabildi. Bulgakov, 10 Mart 1940'ta Moskova'da öldü. Yaşamı boyunca pek çok zorluk çekmiş ve sansürle mücadele etmiş olmasına rağmen, edebî mirası günümüzde büyük bir saygıyla anılmaktadır.

Yirminci yüzyıl Rus edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Bulgakov, sanırım ülkemizde daha çok son yıllarda bilinirlik kazandı. Yazarın bugün bir çırpıda sayılabilecek eserleri bilhassa genç okurların ilgisini yoğun bir şekilde çekmeye başladı ve bu edebiyat adına son derece sevindirici bir durum. *Köpek Kalbi*, *Usta ile Margarita*, *Ölümcül Yumurtalar* ilk etapta akla gelen en önemli eserleri. Fakat yazarın popüler manada tanınırlığını arttıran bir diğer faktör de Bulgakov'un askerliği esnasında doktor olarak görev yaptığı ücra bir Rus kasabasındaki deneyimlerini, gözlemlerini içeren "Genç Bir Köy Hekimi" adlı öyküsünün televizyona uyarlanması olabilir. Malum; Halit Ziya Bey'in edebî macerası bu bağlamda bize tahmin yürütme hakkı veriyor.

Bulgakov 1891 yılında bugün Ukrayna'nın başkenti olan Kiev'de doğar, tıp eğitimi alır. Yukarıda da bahsedildiği üzere askerlik eğitimi sırasında devasa boyutlardaki SSCB topraklarında bulunan ve kenarda köşede kalan küçük bir köyde on sekiz ay doktor olarak görev yapar. Fakat doktorluk onun hayalindeki meslek değildir. Bugün onu tüm dünyada tanınır biri yapan şey, hiç şüphesiz, edebiyata olan tutkusudur.

Bulgakov'un eserleri içerdiği konular açısından Stalin yönetiminin hoşuna gitmez. Çünkü eserlerinde genellikle metaforlar kullanarak dönemin Sovyet Rusya'sını ve yönetimi eleştirir. Örneğin *Köpek Kalbi* ve *Ölümcül Yumurtalar* adlı metinleri dönemin bilgi arayışının ve bu arayışın doğurması muhtemel olumsuz sonuçlarının bir eleştirisi niteliğindedir. Özellikle *Köpek*

Kalbi adlı metni bu açıdan oldukça önemlidir. Döneminin saygın bir bilim adamı, ölmüş bir adamın kalbini ve cinsel organını ameliyatla bir sokak köpeğine nakleder. Sonrasında grotesk bir karaktere dönüşen köpek, hem komik hem de ürkütücü özelliklere sahip bir yaratığa evrilir. Bu metin, yukarıda da belirtildiği gibi bilime duyulan aşırı güvenin metaforik bir eleştirisidir, denilebilir. *Köpek Kalbi*, Vladimir Bortko tarafından 1988 yılında filme de uyarlanmıştır ve bu film, bugün Sovyet sinemasının en önemli başyapıtlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Fakat Bulgakov'u asıl ününe kavuşturan eser, şüphesiz *Usta ile Margarita*'dır. Bulgakov bu eseri adeta korka korka yazmıştır. Eserin yazdığı ilk kopyasını, müsveddeler bulunursa tutuklanırım korkusuyla yakmıştır. Bunu bildiğimizde eserdeki "müsveddeler yanmaz" cümlesi daha farklı bir anlam kazanır bir ölçüde. Metni on yıllık bir süreçte yazar ve bu süreçte ona en büyük desteği bir anlamda Margarita'sı olan eşi Elena verir. Elena, artık sağlığı günden güne kaybolan yazara, müsveddeleri okur ve gerekli düzeltmelerin yapılması noktasında yardım eder. Bunca zahmet ve korkuyla yazdığı eserinin basılı haline göremeyen Bulgakov 1940 yılında öldüğünde, *Usta ile Margarita*'nın yayımlanmasına daha 26 sene vardır.

Kitap, içerdiği temalar açısından üç farklı düzlemde ele alınabilir; şeytan Woland'ın Moskova'daki icraatları, İsa'nın çarmıha geriliş süreci ve Vali Pilate'nin tutumu ve son olarak da yazar "Usta" ile sevgilisi Margarita'nın hikâyesi. *Usta ile Margarita* pek çok yorumla açık bir metin olmakla birlikte, en genel tabiriyle Stalin Rusya'sına ve onun elinde olan edebiyat dünyasına bir eleştiridir. Eserdeki şeytanın Stalin'i temsil ettiği pek çok araştırmacı tarafından dillendirilirken İsa'nın çarmıha gerilişi esnasında Vali Pilate'nin oynadığı etkin rol de Bulgakov'un hayatında otobiyografik izler taşıyan bir motiftir. Şöyle ki Bulgakov yazdığı eserler nedeniyle 1929'dan 1933'e kadar sürececek derin bir kriz yaşamıştır. Döneminin şartlarını eleştiren bu eserleri onu bir anlamda sistem dışı bırakmış, yazdıkları basılamaz, büyük bir istekle kaleme aldığı tiyatro eserleri oynanamaz hale gelmiştir. Bu dönemde ise kendisinin yanında olmayan yazarlar sendikası, onun edebiyat dünyasına olan inancını temelden sarsmış ve bu eserle Moskova'nın edebiyat camiasına eleştirilerini sunmuştur.

Usta ile Margarita'da bugün de edebiyat dizgesinde önemi korumakta olan bir motife rastlamamız mümkündür. İngiliz yazar Christopher Marlowe'la birlikte başlayan "ruhunu şeytana satma", Bulgakov'un eserinde de mevcuttur. Sevgilisini kurtarmak için ruhunu şeytan Woland'a satan Margarita'nın hikâyesi bize bildiğimiz diğer şeytanla takas hikâyelerini de çağırır. Şüphesiz ki bu motifin en bilinen eseri Goethe'nin "Faust"udur. Daha sonra bu motif Adelbert von Chamisso ve Thomas Mann gibi Alman edebiyatının önemli yazarları tarafından da kullanılmıştır.

Usta ile Margarita'yı bence edebiyat tarihinin en önemli eserlerinden biri haline getiren özelliklerinden biri de yazarın kullandığı anlatı yöntemidir. Bugün hemen hepimizin Marquez'le özdeşleştirdiği Büyülü Gerçekçilik akımı, Bulgakov'un 1938 yılında, on yıllık bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkan metninde ilk nüvesini vermiştir. Bilindiği üzere bu akımın temel özellikleri; gerçeğin düşsel oyunlarla kırılıp bükülmesi, akıldışı unsurların esere sokulmasının

yanında bu unsurların çok doğalmışçasına eserlerde söz sahibi olmasıdır. Bu akımla birlikte masallar, öyküler ve efsaneler ve bu sözlü anlatı türlerinin kahramanları edebiyat dünyasına girer ve okurken her nasılsa yadırgamadığımız bir olay örgüsü sunarlar. Genel hatlarıyla Latin Amerika edebiyatında çokça kullanılan bu anlatı türünün, Latin coğrafyasındaki ustasının Marquez'in de 'hocam' diyerek bahsettiği ve aslında çok az eser veren, gazeteci Juan Rulfo olduğu bir gerçektir. 1955 yılında yazdığı "Pedro Paramo" adlı romanı başta Marquez olmak üzere pek çok Latin Amerikalı yazara yeni bir kapı açmıştır. Konumuz bağlamında ele aldığımızda ise bu tacın kronolojik olarak Mihail Bulgakov'a ait olduğunu iddia edebiliriz. Çünkü Bulgakov, okurdaki gerçeklik algısının yerle yeksan edildiği bu anlatı formunu Juan Rulfo'dan on yedi sene evvel kullanmıştır; büyüü gerçekçiliğin ustası Mihail Bulgakov'dur.

Bulgakov metninin birkaç yerinde, bugün bize aforizma olarak bıraktığı cümleyi; "En büyük kusur korkaklıktır"ı tekrarlar. Bu cümleyle Bulgakov edebî düzlemde, hem İsa'nın çarmıha gerilişi esnasında korkak davranan Vali Pilate'yi hem de devrin iktidarı tarafından baskı altında tutulan Usta'ya destek olmayan yazarlar birliğini hedef almıştır.

Bulgakov bugün pek çok metniyle bilinen ve sevilen bir yazar kuşkusuz. *Usta ile Margarita* gibi oylumlu ve nitelikli bir eser veren yazarın yaşamı boyunca giriştiği mücadeleler, bize böylesine edebî haz veren ürünler bırakmıştır. *Kişisel Edebiyat Atlası*'nda da belirttiğim gibi; edebiyat kursakta kalmış heveslerin nimetlerinden yararlanmaktır.

Ali Lidar, "Şeytanın Gör Demediği Umutsuz Bir Deha: Mihail Bulgakov"

<https://www.fikirtepede.com/edebiyat/seytanin-gor-demedigi-umutsuz-bir-deha-mihail-bulgakov/>

(Yayın Tarihi: 7 Temmuz 2024).